

Sitku Krisztina

Dunaújvárosi Egyetem

Vidéki egyetemek harmadik missziós tevékenysége: a társadalmi tudásmegosztás hatásai

A magyar szakirodalom áttekintése

Az elmúlt két évtized felsőoktatási trendjei nyomán oly mértékben felerősödött a verseny a nemzeti, illetve nemzetközi felsőoktatási piacon, hogy az egyes intézményeknek minden lehetséges módon törekedniük kell reputációjuk növelésére, brandjük erősítésére, képzési palettájuknak az aktuális országos-regionális-helyi munkaerőpiac igényeihez való igazítására, valamint gazdasági és társadalmi kapcsolataik továbbfejlesztésére, hogy bevonzhassák, megtarthassák s fejleszthessék a kívánt számú és minőségű hallgatói bázist (Hrubos, 2013). Ezáltal nemcsak normatív bevételeik növekedhetnek, hanem tehetséges hallgatóik kreativitása és innovatív ötletei, valamint az üzleti és társadalmi partnerekkel való hatékony együttműködés nyomán fokozhatják K+F+I tevékenységeiket, s növelhetik tudományos és társadalmi reputációjukat, illetve saját bevételeiket. E célok elérésének egyik eszköze lehet a felsőoktatási intézmények harmadik küldetésének, az oktatás és kutatás mellé felvállalt közszolgálati-fejlesztő feladatkörnek (Gál, 2016) a kiteljesítése és kiaknázása, mely mára, bár különböző mélységben, a magyarországi felsőoktatási intézményi stratégiák részévé vált (Bander, 2011).

Bevezetés

A harmadik missziós tevékenységek köre rendkívül sokszínű, háttérét az egyetemek tudásbázisa és infrastrukturális lehetőségei, pályázati és saját forrásai, valamint helyi önkormányzati-ipari-gazdasági-társadalmi kapcsolatai biztosítják, amit immáron az ún. Quadruple Helix, azaz a négyes spirál modell ír le (Halász, 2018; Hrubos, 2013). A humboldti kutatóegyetem fokozatos átalakulása a gazdálkodó-szolgáltató-kiterjesztett egyetem fejlődési vonala mentén mára a vállalkozói egyetem eszményképében teljesedett ki (HEInnovate, 2018; Hrubos, 2004), melyet mind az OECD 2015-ben elfogadott innovációs stratégiája, mind az Európai Unió 2017-ben frissített felsőoktatási stratégiája követendő példaként állít Európa felsőoktatási intézményei elé (Halász, 2018). Ez pedig a legteljesebb értelemben olvasztja magába a harmadik misszió fogalmát, amint azt Gibb megfogalmazza:

„a vállalkozói felsőoktatási intézmények úgy kerülnek kialakításra, hogy felhatalmazhassák dolgozóikat és hallgatóikat a vállalkozó szellem, az innováció és a kreativitás kibontakoztatására a kutatásban, a tanításban, valamint a tudás keresésében és hasznosításában, átlépve a (meglévő) határokat. A nagyfokú bizonytalansággal és összetettséggel jellemezhető társadalmi környezetben hatékonyan képesek hozzájárulni a tanulás fokozásához, és elkötelezettek a közösségi érték előállítására mellett a nyílt elköteleződés, valamint a kölcsönös tanulás, felfedezés és csere folyamatainak keresztül a társadalom minden érdekhordozója bevonásával, legyen az helyi, nemzeti vagy nemzetközi.” (Gibb, 2013, idézi HeInnovate, 2018).

Kutatási témám a magyarországi vidéki egyetemeken azon harmadik missziós tevékenysége, amely az egyetem közösségi elköteleződése jegyében a helyi-regionális gazdasági és társadalmi partnerek és érdekhordozók felé irányuló tudástranszfer- és tudásdiffúziós aktivitásokban nyilvánul meg. Ezek céljait, megvalósításuk módját, eredményeit és nehézségeit, valamint az érdekhordozókra kiváltott hatásait kívánom megvizsgálni, különös tekintettel az intézmények számára oly fontos hallgatóilétszám-növelés tekintetében. Ezért tanulmányomban az alábbi kapcsolódó fogalmakat, illetve jelenségeket szeretném röviden bemutatni az általam eddig megismert magyar és részben angol nyelvű szakirodalom alapján:

1. A felsőoktatási intézmények harmadik missziója: stratégiai fontosságúvá válásának okai és fogalma
2. A Quadruple és Quintuple Helix modellek
3. Egyetemfejlődés: a vállalkozói és az elkötelezett egyetem
4. Egyetemi társadalmi felelősségvállalás
5. Harmadik misszió és társadalmi felelősségvállalás: néhány magyarországi egyetem példája
6. A harmadik misszió és a társadalmi innováció mérési lehetőségei: hazai kutatások

A felsőoktatási intézmények harmadik missziója

Mi miatt került a harmadik misszió az intézményi stratégiák prioritásai közé? Felértékelődése szempontjából az elmúlt két évtized nemzetközi trendjei közül különösen relevánsak az alábbiak: egyrészt a mennyiségi expanzió, valamint tömegesedés, ami jelenleg Ázsiában és a BRIC országokban közelít tetőpontjához (Hrubos, 2014), illetve például az Európai Unió *EU2020* programjának stratégiai célkitűzései kapcsán érvényesül; másrészt az innovációra és a diplomás foglalkoztathatóságra való fókuszálás (Halász, 2018), melyet a civil kutatás megjelenése és a nemzeti képességpolitikák megszületése jelez (pl. Nagy-Britannia *national skills policy*-ja) (Halász, 2018; Hrubos, 2018). Továbbá az intézményi, szak- és hallgatói diverzifikálódás, a nem-hagyományos hallgatói csoportok növekvő aránya többek között a megállíthatatlannak tűnő európai demográfiai hanyatlás és előregedő társadalmak következtében, a tudásgazdaság és tudás alapú társadalom számára alapvető élethosszig-tartó tanulás irányelveinek dominanciája, s a mindezeket támogató társadalmi inklúzió koncepciója (Kálmán, 2013). Mindezeket túl meg kell még említeni az állami támogatások csökkenését és az egyetemeken finanszírozási autonómiájával együtt járó gazdasági felelősség kényszerét, a nemzetközi felsőoktatási verseny magas minőségkövetelményeit, valamint a harmadik missziót is figyelembe vevő európai *U-Map* és *U-Multirank* rangsor-rendszereit (Barakonyi, 2009; Halász, 2013; Hrubos, 2014).

Ebben a 21. századi turbulens működési környezetben a felsőoktatási intézményeknek újra kell definiálni és pozicionálni magukat, megerősítve regionális, nemzeti és

nemzetközi versenyhelyzetüket, melyben a harmadik misszió egyrészt megkülönböztető tényezőként segíthet, másrészt demonstrálja az intézmények közvetlen elköteleződését a helyi-regionális társadalom szolgálata iránt (Bander, 2011; Carrión, Garcia-Gutiérrez, Bas és Carot, 2012; Hrubos, 2013; Kálmán, 2013). Ugyanis az egyes országok társadalmá és politikai döntéshozói fokozott mértékben elvárják, hogy az egyetemek tudásteremtő és tudásközvetítő képességeik nyomán hozzájáruljanak a különféle társadalmi problémák megoldásához, az innováció motorjaként növeljék az ország versenyképességét, valamint a kompetenciafejlesztésre és gyakorlati képzésre fókuszáló, magas minőségű oktatási tevékenységeik révén növeljék hallgatóik foglalkoztathatóságát (Kálmán, 2013; OECD/EU, 2017).

Ez az összetett felelősségvállalás, az ebből fakadó elköteleződés és aktív szerepvállalás, amit az egyetemek régiójuk, illetve helyi-regionális közösségeik gazdasági versenyképessége, társadalmi fejlődése, valamint fenntartható környezet- és életminősége érdekében fel kell vállaljanak az oktatás és kutatás első két missziója mellett, legközvetlenebb formában a közszolgálati-fejlesztő funkciót (Gál, 2016) jelölő harmadik misszió keretében valósul meg.

A harmadik misszió tehát legszélesebb értelemben mindazon oktatási, kutatási-innovációs és szolgáltatási tevékenység, amit a felsőoktatási intézmények társadalmi környezetük jólétének növelése érdekében végeznek (Bander, 2011). Részben továbbra is az első két funkcióból ágazik le (Hrubos, 2013), részben viszont a stratégiai fontosságúvá vált társadalmi elkötelezettségben nyilvánul meg egy rendkívül sokszínű és változékony szolgáltatási palettán keresztül, amit az intézmények helyi, regionális, de akár országos és mára nemzetközi érdekhordozók 360 fokos köre számára nyújtanak. A társadalmi szerepvállalás a felsőoktatási intézmény egészét áthatja, spektrumában helyet kaphat „a for-profit szemlélettől az önkéntes munkáig a motivációk széles skálája”, s partneri együttműködési kiterjednek más felsőoktatási intézményekre is (Hrubos, 2013. 36.).

Az egyetemek harmadik missziós tevékenységeinek közvetlen céljai tehát rendkívül változatosak és intézményenként eltérőek lehetnek: például a kívánt mennyiségű és minőségű hallgatói bázis bevonása és fejlesztése; az innovációs kapacitás növelése;

Ebben a 21. századi turbulens működési környezetben a felsőoktatási intézményeknek újra kell definiálni és pozicionálni magukat, megerősítve regionális, nemzeti és nemzetközi versenyhelyzetüket, melyben a harmadik misszió egyrészt megkülönböztető tényezőként segíthet, másrészt demonstrálja az intézmények közvetlen elköteleződését a helyi-regionális társadalom szolgálata iránt (Bander, 2011; Carrión, Garcia-Gutiérrez, Bas és Carot, 2012; Hrubos, 2013; Kálmán, 2013). Ugyanis az egyes országok társadalmá és politikai döntéshozói fokozott mértékben elvárják, hogy az egyetemek tudásteremtő és tudásközvetítő képességeik nyomán hozzájáruljanak a különféle társadalmi problémák megoldásához, az innováció motorjaként növeljék az ország versenyképességét, valamint a kompetenciafejlesztésre és gyakorlati képzésre fókuszáló, magas minőségű oktatási tevékenységeik révén növeljék hallgatóik foglalkoztathatóságát (Kálmán, 2013; OECD/EU, 2017).

a K+F+I tevékenységek körének bővítése és súlyának fokozása; az intézmény finanszírozási forrásainak kibővítése; az infrastrukturális háttér fejlesztése; érdekhordozói kapcsolati hálójuk továbbfejlesztése; társadalmi felelősségvállalásuk növelése a szociális inklúzió jegyében, stb. Megvalósításuk pedig nem is történhetne az egyetem és a kormányzat, valamint a helyi-regionális gazdasági és társadalmi szereplők kölcsönös egymásrautaltsága és hatékony együttműködése nélkül, melyet a már említett négyes spirál modellje, az ún. *Quadruple Helix Model* foglal keretbe.

A Quadruple Helix és a Quintuple Helix modellek

Leydesdorff és Etzkowitz Triple Helix, majd Quadruple és Quintuple Helix, azaz hármas, négyes, majd ötös spirál modelljei (Carayannis és Campbell, 2012; Carayannis, Grigoroudis, Campbell, Meissner és Stamati, 2018; Leydesdorff, 2013) a tudásalapú gazdaság és társadalom kialakulásának, működésének és fejlődésének, illetve a fenntartható fejlődés biztosításának kereteit írják le a szereplők egyre bővülő köreivel és egymás közti komplex kölcsönhatásaikkal. A hármas spirál modellben a vállalkozó egyetem, a kormányzat és az ipari szféra kölcsönös együttműködése a tudásteremtés, a tudás- és technológiatranszfer, valamint -alkalmazás, azaz innovációk születése érdekében valósul meg. Interakcióik terepei az olyan új szervezeti formák, mint az egyetemi spin-off cégek, az inkubátorházak vagy a start-up vállalkozások. A modell hangsúlyozza az egyetemek megnövekedett szerepét az innováció folyamatában, a szereplők, saját funkcióik betöltése mellett, egymás feladatköreinek részleges átvételét, illetve kiegészítését, ami az idő múlásával eltérő mértékű és formájú lehet, továbbá kölcsönös egymásra utaltságukat és a folyamatos kommunikáció szükségességét. Bár nem földrajzilag meghatározott kapcsolatrendszert ír le, a hármas spirál modell alapul szolgálhat hatékony regionális gazdaságpolitikák és innovációs rendszerek kialakításához (Leydesdorff, 2013; Polónyi, 2010; Vas, 2012).

A Quadruple Helix modellben a tudástermelés folyamatába negyedik szereplőként belép a társadalom is, azaz „a médiaalapú és kultúraalapú közösségi tér” és a „civil társadalom közege” (Carayannis és Campbell, 2012; Vas, 2012. 203.). Mivel a tudásalapú társadalomban a közösség szintén felhasználja és alkalmazza a tudást, ezért azt is be kell vonni a tudástermelés folyamatába, illetve a nemzeti-regionális-helyi innovációs rendszerek fejlesztésébe. Ezáltal olyan területek kerülnek be az új tudás létrehozásának folyamatába, mint pl. a kultúra, az értékek és életmód, a kreativitás, a média, a multikulturalizmus és a művészet, melyek fokozzák az innovációs kapacitást. Végül pedig a Quintuple Helix modell egy ötödik kört von az eddigi szereplők köré, a tudásalapú társadalom és gazdaság természeti környezetét, azaz a fenntartható fejlődésre való fókuszálás szükségességét, mely az ún. zöld technológiák és innovációk fejlődéséhez vezet (Carayannis és Campbell, 2012; Gál, 2016; Reisinger és Dános, 2015; Vas, 2012).

A négyes spirál modell tehát a felsőoktatási intézményeket egy összetett innovációs ökoszisztéma részeként írja le, amiben a négy szereplő közös innovatív tevékenysége a helyi, regionális és országos gazdaság és társadalom fejlődését segíti elő. Annál is inkább, mert, amint azt az OECD Innovációs Stratégiája 2017-ben megfogalmazta, a tudásalapú társadalomban az állampolgárok, a gazdálkodó szervezetek és a társadalmi intézmények mind az innováció lehetséges forrásai, melyekkel a felsőoktatási intézményeknek együtt kell működniük. Ezért tevékenységeiket ki kell terjeszteniük a társadalom minden egyes szegmensére (Halász, 2018; OECD/EU, 2017). Ezzel pedig a Quadruple Helix Model elvezet az egyetemi társadalmi felelősségvállalás és az elkötelezett egyetem fogalmához.

Egyetemfejlődés: a vállalkozói és elkötelezett egyetem

Az elmúlt két évtized megannyi politikai, gazdasági, társadalmi, technikai és technológiai változása olyan kihívások elé állította és állítja Európa felsőoktatását, amelyek alapjaiban rendezték-rendezik át mind a brit, mind a francia, mind a német, humboldti egyetemi modellt. A változásokhoz való alkalmazkodás egyike a 21. századi egyetem szerepeinek bővülése, a gazdálkodó-szolgáltató-kiterjesztett egyetem fejlődési vonala mentén a fent meghatározott vállalkozói egyetem eszményképre (HEInnovate, 2018; Hrubos, 2004; Reisinger és Dános, 2015). Ennek dimenzióit Burton Clark állapította meg a kilencvenes évek végén megjelent, s azóta klasszikussá vált könyvében (Hrubos, 2004), miszerint a vállalkozói vagy innovatív egyetem fő jellemzői, hogy erős és professzionális menedzsmentet épít ki, fejlesztő perifériákat hoz létre, finanszírozása diverzifikált, erős akadémiai bázisa van, s áthatja a vállalkozói kultúra. Közelebbről nézve egy kis létszámú, operatív irányító testület vezet, mely az üzleti világ menedzsmentjét és az akadémiai értékeket egyesíti. Feladata a stratégiai döntések meghozatala, a lehetséges külső források felderítése és a bevételek újraosztása, valamint az egyetemi infrastruktúra fejlesztése. Az üzleti partnerekkel és a helyi önkormányzattal, illetve a kormányzattal való együttműködésben végző kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységre periférikus egységeket, pl. ipari, illetve üzleti parkokat, inkubátorházakat, az egyetemről kipörgetett cégeket, illetve start-up vállalkozásokat hoz létre, melyek kapcsán mátrix-típusú szervezeti modell alakul ki. Az ezekben a K+F+I egységekben folyó projektmunkákba a hallgatók is bekapcsolódnak, melyekből saját kutatásaik, start-up cégeik, avagy munkaerőpiaci karrierjük elindul, majd alumnusként visszaér az egyetemre újabb kutatási megrendelések formájában. A vállalkozói egyetem az elsődleges, normatív finanszírozás mellett másod- és harmadlagos források bevonásával biztosítja finansiális stabilitását, amely egyszerre

A vállalkozói vagy innovatív egyetem fő jellemzői, hogy erős és professzionális menedzsmentet épít ki, fejlesztő perifériákat hoz létre, finanszírozása diverzifikált, erős akadémiai bázisa van, s áthatja a vállalkozói kultúra. Közelebbről nézve egy kis létszámú, operatív irányító testület vezet, mely az üzleti világ menedzsmentjét és az akadémiai értékeket egyesíti. Feladata a stratégiai döntések meghozatala, a lehetséges külső források felderítése és a bevételek újraosztása, valamint az egyetemi infrastruktúra fejlesztése. Az üzleti partnerekkel és a helyi önkormányzattal, illetve a kormányzattal való együttműködésben végző kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységre periférikus egységeket, pl. ipari, illetve üzleti parkokat, inkubátorházakat, az egyetemről kipörgetett cégeket, illetve start-up vállalkozásokat hoz létre, melyek kapcsán mátrix-típusú szervezeti modell alakul ki. Az ezekben a K+F+I egységekben folyó projektmunkákba a hallgatók is bekapcsolódnak, melyekből saját kutatásaik, start-up cégeik, avagy munkaerőpiaci karrierjük elindul, majd alumnusként visszaér az egyetemre újabb kutatási megrendelések formájában.

felelősség és önállóság pénzügyi helyzete irányításában, s az egyetemi autonómia egy új formája. Az oktatói és kutatói bázis támogatja az üzleti szemléletet, mert az önálló, egyetemi forrásátcsoportosítások és az infrastrukturális fejlesztések jobb feltételeket teremtenek munkájukhoz, és biztosíthatják minden egység akadémiai értékeinek fennmaradását. Az egyetemi szervezeti kultúrát pedig áthatja a vállalkozói szemlélet, amely vállalkozói közösséggé formálja az oktatók, kutatók, adminisztrátorok és hallgatók korábban szervezeti egységekre különült csoportjait (Hrubos, 2004).

Bár a vállalkozói egyetem modellje még nem általános, már felmerült egy „negyedik funkció” és az „elkötelezett egyetem” gondolata, oly jelentőssé és megkülönböztetővé vált a regionális elkötelezettség és beágyazódás, valamint a társadalmi felelősségvállalás szerepe a harmadik missziós küldetésen belül (Gál, 2016; Hrubos, 2018), amit a már említett négyes és ötös spirál modellek foglalnak keretbe. Az elkötelezett egyetem prioritása a helyi és regionális fókuszú oktatási és kutatási misszió, amely fejlesztő szerepet betöltve segíti elő a térség gazdaságfejlesztését és területi felzárkózását, valamint a közösség fokozott szolgálatát jelenti (Chatterton és Goddard, 2000; Gál, 2016; Holland, 2001). Ez az egyetem nagyfokú közösségi beágyazódását és szolgáltató funkciói megerősítését igényli régiójában. Előbbi az egyetemi oktatók aktív szerepvállalását jelenti a helyi-regionális hálózatokban, illetve a helyi döntéshozók és üzleti partnerek képviselőinek bevonását az egyetem saját döntéshozatali és szervezeti rendszereibe. Utóbbira példa lehet a regionális beiskolázáshoz és a diplomás pályakezdők megtartásához kötődő szolgáltatások; a rugalmas, élethosszig tartó tanulás stratégiai szintű támogatása; a regionális gazdasági és munkaerőpiaci igényekhez igazított képzési programok; a magas hozzáadott értékű oktatáshoz való széleskörű hozzáférés biztosítása (Kálmán, 2012); az oktatás és kutatás közötti szorosabb kapcsolat, illetve a kutatási eredmények végfelhasználói iránti nagyobb felelősségvállalás (Chatterton és Goddard, 2000; Gál, 2016).

Ugyanakkor mindez az intézmény számára a városi és regionális gazdasági előnyök kiaknázását jelentheti; a helyi gazdasági és társadalmi fejlesztési igények, illetve kultúra ihlette innovációs kezdeményezésekhez vezethet; valamint a megerősödő intézményközi kapcsolatok alapján közös tudásplatformok létrehozását eredményezheti. Azaz a tudás-termelés és -felhasználás, a gazdaság- és társadalomfejlesztő hatás erősen lokalizálttá válhat (Gál, 2016; Varga, 2004), ami élesen eltér a vállalkozói egyetem modelljének nemzetközivé tágított tevékenységi körétől.

Különösen releváns ez a kelet-közép-európai kis és közepes méretű egyetemek esetében, akiknek olyan kutatási irányokat érdemes kialakítaniuk, amelyek közvetlenül kötődnek a helyi gazdaság igényeihez. Ha pedig ezek komplex gazdaságpolitikai intézkedések és regionális gazdaságfejlesztő programok által támogatást kapnak, akkor leküzdhető a megfelelő gazdasági bázis hiánya (Gál, 2016; Varga, 2004). Az elkötelezett egyetem pedig kulcsszereplője lehet a helyi fejlesztési koalícióknak, amik a szereplők közös érdekén, helyi identitásán, saját forrásain és kölcsönös kötelezettségvállalásán alapuló, célzott együttműködések a helyi gazdaság fejlesztésére egy adott helyen és időben (Gál, 2016; Kálmán, 2012; Pálné, 2009).

Egyetemi társadalmi felelősségvállalás

Az elkötelezett egyetem koncepciójának egyik alapja az egyetemi társadalmi felelősségvállalás, azaz a *university social responsibility* (USR), melynek meghatározására számos definíció létezik a nemzetközi szakirodalomban. Jorge és Peña 15 év szakmai írásait összefoglaló tanulmányában több megnevezés elemzése után arra az összefoglaló definícióra jut, hogy akkor lesz egy egyetem társadalmilag felelős, ha:

1. az oktatás tekintetében társadalmi, etikai és környezetvédelmi ügyeket emel be a tananyagaiba, hogy a fenntartható fejlődés elve az oktatás legfelsőbb szintjén is megjelenjen és az oktatás egy fenntarthatóbb társadalom alapjává válhasson (lásd az ENSZ *Decade of Education for Sustainable Development* és *Principles for Responsible Management Education* dokumentumait, illetve a Bolognai Folyamat célkitűzéseit)
2. a kutatás tekintetében a társadalom felé irányuló tudástranszfer által,
3. az irányítás tekintetében a helyes kormányzás és az elszámoltathatóság eljárásainak alkalmazásával, melyet a helyes kormányzás elveinek lefektetése, a társadalmi és környezetvédelmi ügyek beszámolási gyakorlatának kialakítása és a külső érdekhordozók egyetemi kormányzásban való nagyobb szerepvállalása kísér,
4. a közösségi szerepvállaláshoz kötődő tevékenységek tekintetében pedig azokat a közösségi tagság, a polgári értékek támogatása (pl. társadalmi igazságosság, méltányosság és diverzitás), az állampolgárságra való oktatás és a társadalmi-gazdasági környezethez való hozzájárulás alapján kell meghatározni (Jorge és Peña, 2017).

Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás egy másik, igen megfontolt meghatározását Vallaeys (2014. 96.) nyújtja, aki szerint az „egy olyan egyetem modellje, amely földrajzi területéhez kötött, nyitott a párbeszédre, figyelembe veszi lokális és globális társadalmi és környezeti hatásait és aktívan támogatja a demokratikus módon előállított tudást mint egy közösségi és nem-kommerciálizálható terméket. Az egyetemi társadalmi felelősségvállalás az egyetemi közösséget folyamatos önvizsgálatra készíteti feladatai episztemológiai horizontjai és utóhatásai tekintetében. Egy 'zöld' egyetem törődik az embereivel és környezetével, globális akadémiai diverzitásra törekszik, elutasítja a monopóliumokat és a tudás-előállítás sztenderdizálását, s bátorítja a fenntartható és méltányos tanulást és kutatást a tudás közösségeiben.” Végül hangsúlyozza, hogy „nincs jel arra, hogy egy ilyen egyetem hozzájárulása az emberiség általános kognitív és spirituális fejlődéséhez csekélyebb lenne, mint egy olyan egyetemi modellé, amely szerint a tudomány és a tudás kereskedelmi termék”.

A magyar szakirodalomban Kerekes Sándor, Rechnitzer János, Reisinger Adrienn, Dános Zsolt és Bodorkós Barbara már foglalkoztak az egyetemi, illetve állampolgári társadalmi felelősségvállalás kérdésével. Reisinger és Dános (2015. 118.) megfogalmazása szerint a társadalmi felelősségvállalás arra utal, hogy „az egyes szereplők nemcsak saját életükben vagy működésük során hozott döntéseikért vállalják a következményeket, hanem a szűkebb-tágabb környezetükben történő eseményekért is felelősséget vállalnak önként és nem kötelező tevékenységként”. Véleményük szerint ez az elköteleződés áthatja mind a három egyetemi missziót. Az oktatás területén kifejeződhet:

- a fenntartható fejlődés és a társadalmi felzárkóztatás egyetemi tananyagokba való beemelésében,
- a hallgatók környezettudatos és szociálisan érzékeny szemléletének kialakításában, illetve formálásában
- az esélyegyenlőséget előmozdító hallgatói ösztöndíjak és támogatások biztosításában (pl. fogyatékkal élőknek, hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűeknek),
- speciális szakkollégiumok létrehozásában,
- hallgatótámogatási szolgáltatások biztosításában (pl. mentorprogramok),
- kisebbségi nyelvek és kulturális ismeretek oktatásában,
- civil szervezetek tevékenységeinek kurzusokba való bevonásában (Reisinger és Dános, 2015).

A különféle társadalmi szereplőkkel közösen indított kutatási projektek (pl. akciókutatás a hallgatók helyi közösségi munkája során fejlesztett szociális kompetenciákról)

(Bodorkós, 2010, idézi Reisinger és Dános, 2015), az akadémiai stáb és a civil szervezetek képviselőinek kapcsolatépítése konferenciákon és szakmai találkozókra, az egyetemi kutatók felmérései a térség társadalmi helyzetéről, illetve eredményeik beemelése az egyetemi stratégiába, a fenntartható fejlődés és a társadalmi esélyegyenlőség témájához kapcsolódó kutatások indítása, illetve szempontjainak érvényesítése az egyetemi kutatásokban mind konkrét javaslat az egyetemi társadalmi felelősségvállalás gyakorlati megvalósítására a második misszió területén (Kerekes, 2013; Reisinger és Dános, 2015).

Ami pedig a harmadik küldetést illeti, az egyetemi társadalmi felelősségvállalás megjelenhet az oktatók, kutatók és hallgatók önkéntes munkája és civil szervezetekben betöltött tisztsége nyomán, az esélyegyenlőség elvének alkalmazásában az egyetemi foglalkoztatás terén, a kulturális és sportintézményekkel való kapcsolattartásban és együttműködési megállapodásokban, a helyi-regionális közösség tagjai számára tartott szakmai és gyakorlati előadásorozatokban, a fenntartható fejlődés elvének stratégiai szintre emelésében, illetve a fenntartható campus létrehozásában (Reisinger és Dános, 2015).

A három misszió ilyen megvalósítása által fejlődhetnek az oktatói, kutatói és hallgatói kompetenciák, növekedhet a kapcsolati és társadalmi tőke, fejlődhetnek az egyetem társadalmi kapcsolatai és a bizalom, feltárulhatnak a helyi-regionális társadalmi problémák és folyamatok, közelebb kerülhet a tudomány az emberekhez, megbecsültebbé válhatnak a kutatási eredmények, s terjedhetnek az önkéntesség és a fenntartható fejlődés eszméi (Rechnitzer és Reisinger, 2015; Reisinger és Dános, 2015).

Harmadik misszió és társadalmi felelősségvállalás: néhány magyarországi egyetem példája

Bár az egyetemi társadalmi felelősségvállalás hazai irodalma még szerény, Bander Katalin, Reisinger Adrienn és Dános Zsolt, Gál Zoltán, valamint Komlósi László tanulmányai információval szolgálnak a magyarországi egyetemek harmadik misszió keretében megvalósított társadalmi felelősségvállalásának gyakorlatáról.

Bander Katalin 2011-ben az E3M kutatás magyarországi megisméltése során az intézményi honlapok vizsgálata nyomán megállapítja, hogy amennyiben egy intézménynél megjelenik a harmadik küldetés, ott jelen van a társadalmi szerepvállalás valamilyen formája is (Bander, 2011). Kutatása eredményeit a harmadik misszió és a társadalmi felelősségvállalás mérési lehetőségeiről szóló alfejezetben ismertetem.

Reisinger Adrienn és Dános Zsolt a társadalmi felelősségvállalás megjelenését vizsgálták több felsőoktatási intézmény stratégiai dokumentumaiban. Tanulmányukban előbb összefoglalják az egyetemek társadalmi felelősségvállalása alá tartozó tevékenységek körét, majd a Miskolci Egyetem, a Kaposvári Egyetem és a győri Széchenyi István Egyetem társadalmi felelősségvállalás szellemében az elmúlt évek intézményfejlesztési terveiben meghirdetett, illetve már megvalósított tevékenységeit ismertetik. Megállapítják, hogy a társadalmi felelősségvállalás elvei egyre hangsúlyosabban szerepelnek az egyetemi stratégiákban, s egyre bővülő körű aktivitásokat jelölnek, amelyek elsősorban az egyetemek regionális szerepvállalását erősítik hol a társadalmi felzárkóztatás prioritásával (Miskolci Egyetem), hol az esélyegyenlőség széles spektrumú támogatásával (Kaposvári Egyetem), hol pedig a helyi-regionális gazdaságfejlesztő szerep hangsúlyozásával.

Ezek közül kiemelendő a Kaposvári Egyetem 2012 óta megvalósuló sokrétű társadalmi elkötelezettséget bizonyító tevékenysége: ingyenesen nyújtott szakértői munka és képzés a közmunkaprogramok kidolgozásában és a *Minden gyermek lakjon jól* program tervezésében, illetve lebonyolításában, pedagógiai és vidékfejlesztési szaktanácsadás a leghátrányosabb helyzetű kistérségek fejlesztési programjának kidolgozásában, roma

szakkollégium létrehozása és működtetése, valamint vállalkozási és gazdálkodási ismeretek nyújtása a térség gazdálkodói számára. Aktív együttműködésben áll a térség civil szereplőivel, akikkel különböző szakterületeken működik együtt képzési és kapcsolódó szakmai feladatok ellátásával, különösen a Gazdaságtudományi és a Pedagógiai Kar szerepvállalásával. Például a Tamási és Simontornya Városkörnyéki Önkormányzatok Többcélú Kistérségi Társulásával 2011-2012-ben zajlott együttműködés során kiterjesztették az egyetem alaptevékenységeit a kistérség felé, elősegítették a helyi fejlesztések megvalósítását, valamint a kistérség társadalmi hálózatokhoz való kapcsolódását. *A felsőoktatás és a kistérségek partnerségi programja* keretében a két kar kutatást végzett a térségben, valamint hallgatói aktívan bekapcsolódtak a kistérség társadalmi felemelkedését szolgáló tevékenységekbe. Ezek során szociológiai felmérést végeztek, konferenciát szerveztek a hatékony kapcsolati hálók kiépítése érdekében, szaktanácsadással segítették a kistérségi területi tervek elkészítését, országos jó gyakorlatokat mutattak be a kistérségi gazdaságfejlesztés lehetőségeiről (pl. helyi termékek és pénz, alternatív energiaforrások közösségi felhasználása, helyi KKV-k fejlesztése, szociális gazdaság), illetve pályázati és projektmenedzselési segítséget nyújtottak.

A program nyomán a Kaposvári Egyetem stratégiai céljai közé emelte a hátrányos helyzetű vidéki térségekben élő tehetséges fiatalok tanulmányainak támogatását, az ilyen térségek fejlesztését és a társadalmi kohézió erősítését. 2016-ig terjedő akciótervében meghatározta az ilyen célú egyetemi programok és elért személyek 16-16%-os növelését, valamint a szociális képzésben részt vevő szakemberek számának 129-ről 140 főre való emelését. Továbbá számos egyedi tevékenységet kezdeményezett a 2010 óta tartó időszakban, például lehetőséget biztosított hallgatói önkéntes segítő tevékenységeire, mentorprogramot indított hátrányos helyzetű, továbbtanulni szándékozó jelentkezők számára, megalapította a roma szakkollégiumot, illetve a Pedagógiai Kar komplex támogatási programot indított a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek tehetséggondozása érdekében. Utóbbi egység oktatási missziója keretében megemlíthetők gyógypedagógiai és különféle terápiás képzései, az előbbihez kapcsolódó romológiai specializáció, gyakorlóiskolái esélyegyenlőséget támogató tevékenységei, valamint az egyetem Lovasakadémiájának speciális képességfejlesztő és terápiás tevékenysége. Mindebben pedig az egyetem egyes egységeinek segítségére voltak olyan helyi, regionális, illetve országos partnerek, mint a Somogy Megyei Önkéntes Centrum, a megyei fejlesztő módszertani központok és alapítványok, számos TÁMOP pályázat, valamint az illetékes minisztériumok. Ugyanakkor hátránnyként kiemelendő, hogy a felsorolt sokféle tevékenység csupán egyes szervezeti egységekhez köthető, s az egyetem a vizsgált időszakban nem rendelkezett egy átfogó, egységes társadalmi felelősségvállalási stratégiával. Bár a fogalom megjelent az aktuális intézményfejlesztési tervében, csak mellékes szerepet töltött be a kormányzati és gazdasági kapcsolatok prioritásával szemben. Az egyetem társadalmi felelősségvállaláshoz köthető szerteágazó tevékenységeinek keretbe foglalása és intézményesülése valószínűleg a 2015 óta eltelt időszakban realizálódik (Reisinger és Dános, 2015).

A szerzőpáros a győri Széchenyi István Egyetem vonatkozásában kiemeli, hogy a 2007-2015 közötti időszakban stratégiai dokumentumai csak közvetetten tartalmazták a társadalmi felelősségvállalás kérdését, s az nem a társadalmi felzárkóztatás, hanem a térségben megvalósított kulturális, sport- és tudomány népszerűsítő tevékenységein keresztül, egyes oktatott kurzusai tartalmában és szociális képzésein belül, illetve alapítványi támogatások és infrastrukturális akadálymentesítés formájában valósult meg. Realizálásuk is inkább egyének közötti, illetve egyének és intézmények közötti, mintsem intézményközi kapcsolatokban valósul meg, s várat magára egy tudatos, részletesen kidolgozott és egységesen érvényes szociális misszió meghirdetése és intézményesítése. Kutatásuk értékeléseként végül megállapítják, hogy a társadalmi felelősségvállalás a három vizsgált egyetem esetében „stratégiaiaként még csak részben jelent meg, de a

regionális szerepvállaláshoz kapcsolódó feladatok bővülésével a társadalmi felelősségvállalás szegmensei [...] egyre erőteljesebben körvonalazódnak” (Reisinger és Dános, 2015. 131.).

Gál Zoltán pedig a Pécsi Tudományegyetem mint „elkötelezett szolgáltatóegyetem” társadalmi felelősségvállalás keretében a közelmúltban végzett tevékenységeit értékeli. Az egyetem két nagyszabású városi-regionális projektben vett részt, az egyik a *Pólus Program*, a másik az *Európa Kulturális Fővárosa 2010* projekt. A *Pólus Program* estében a PTE meghatározó szerepet játszott a tervezésben, a megvalósításban és az irányításban, elsősorban a projekt egészségipari és környezetipari pilléreiben. Az előbbi a PTE ÁOK egészségügyi, kiemelten mozgásszervi rendellenességeket kezelő szolgáltatásaiban; kapcsolódó gazdasági funkciókban, mint például orvosi műszerek, implantátumok és protézisek gyártása; valamint regenerációs és rekreációs egészségjavító szolgáltatásokban nyilvánult meg. Utóbbi pedig a vonzóbb városi környezet kialakításához és az alternatív energiaforrások kihasználásához kötődő egyetemi tevékenységekben realizálódott (Gál, 2016; Lux, 2010). Az egyetemi kapcsolatokból fakadó fejlesztési potenciál kihasználását és a hosszú távon is fenntartható gazdaságfejlesztési hatásokat viszont a program finanszírozási szerkezetének megváltozása, a klaszterekben aktív szerepet vállalni képes cégek hiánya és a helyi vásárlóerő összezsugorodása nem tette lehetővé.

Az *Európa Kulturális Fővárosa 2010* projektben viszont már a kultúraipar területén végzett kiemelkedő munkát a Pécsi Tudományegyetem. Szoros együttműködésben a várossal és az európai uniós projekt vezetésével, részt vett a projekt megszervezésében, a kulturális események megrendezésében, az új kulturális-tudományos negyed kiépítésében, illetve funkcióval való megtöltésében, amikor a Zsolnay-negyedbe költöztette Művészeti Karát és egyéb oktatási, közösségi és kulturális tevékenységeit, valamint új tudásteret hozott létre a *Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközponttal*. Mindebből kitűnik, hogy az egyetem katalizátori szerepet játszott a hálózatépítésben

Az egyetem két nagyszabású városi-regionális projektben vett részt, az egyik a Pólus Program, a másik az Európa Kulturális Fővárosa 2010 projekt. A Pólus Program estében a PTE meghatározó szerepet játszott a tervezésben, a megvalósításban és az irányításban, elsősorban a projekt egészségipari és környezetipari pilléreiben. Az előbbi a PTE ÁOK egészségügyi, kiemelten mozgásszervi rendellenességeket kezelő szolgáltatásaiban; kapcsolódó gazdasági funkciókban, mint például orvosi műszerek, implantátumok és protézisek gyártása; valamint regenerációs és rekreációs egészségjavító szolgáltatásokban nyilvánult meg. Utóbbi pedig a vonzóbb városi környezet kialakításához és az alternatív energiaforrások kihasználásához kötődő egyetemi tevékenységekben realizálódott (Lux, 2010, idézi Gál, 2016).

Az egyetemi kapcsolatokból fakadó fejlesztési potenciál kihasználását és a hosszú távon is fenntartható gazdaságfejlesztési hatásokat viszont a program finanszírozási szerkezetének megváltozása, a klaszterekben aktív szerepet vállalni képes cégek hiánya és a helyi vásárlóerő összezsugorodása nem tette lehetővé.

és a partneri együttműködés előmozdításában. Gál elemzése végén azonban kiemeli az egyetem két projektben vállalt, közösséget szolgáló tevékenységei sikerét nehezítő tényezőket is: a megfelelő gazdasági bázis és az erős vállalati szektor hiányát, a felvévőpiac korabeli összezsugorodását, a helyi cégek elégtelen gazdasági erejét és a piacosiható egyetemi kutatások kritikus tömegének hiányát (Gál, 2016).

A harmadik misszió és a társadalmi innováció mérési lehetőségei: hazai kutatások

Miként mérhető a harmadik missziós tevékenységek eredményessége? Az egyetemek nemzetközi rangsorainak többsége nem veszi figyelembe a harmadik küldetéshez köthető egyetemi szerepvállalást (Hrubos, 2011; Hrubos, 2013), azonban az Európai Egyetemi Szövetség 2010-re elkészült U-Map mapping rendszere éppen az intézményi sokféleséget kívánja kihangsúlyozni, azonosítva azok fő típusait tényleges tevékenységeik alapján. A vizsgált dimenziók között megjelenik a harmadik misszió, illetve annak néhány eleme: a tudástranszfer, a hallgatók összetétele és a regionális elköteleződés. Az U-Mapre épülve született meg az U-Multirank, mely az oktatás és tanulás, a kutatás és a nemzetközi orientáció dimenziói mellett megtartja a tudástranszfer és a regionális elköteleződés szempontjait is. 31 indikátoron keresztül térképezi fel az európai egyetemek teljesítményét, s lehetővé teszi a hasonló szakterületen működő és hasonló küldetést vállaló intézmények felhasználóbarát összehasonlítását (Hrubos, 2011; Hrubos, 2014). Egyediségét erősíti, hogy vizsgálati dimenziói közé beemeli a nem egyetemi szektort és a tudományterületek széles körét (Hrubos, 2013).

A nemzetközi rangsoroknál azonban informatívabbak a nemzeti felmérések. Az Európai Bizottság E3M kutatását, amely 2008 és 2011 között zajlott a harmadik misszió vizsgálati dimenzióinak és indikátorainak meghatározására, s mely aztán az U-Map elkészítésének alapja lett (Hrubos, 2013), Magyarországon a Budapesti Corvinus Egyetem Hrubos Ildikó vezette kutatócsoportja adaptálta 2010-2012 között. Céljuk az volt, hogy

Miként mérhető a harmadik missziós tevékenységek eredményessége? Az egyetemek nemzetközi rangsorainak többsége nem veszi figyelembe a harmadik küldetéshez köthető egyetemi szerepvállalást (Hrubos, 2011; Hrubos, 2013), azonban az Európai Egyetemi Szövetség 2010-re elkészült U-Map mapping rendszere éppen az intézményi sokféleséget kívánja kihangsúlyozni, azonosítva azok fő típusait tényleges tevékenységeik alapján. A vizsgált dimenziók között megjelenik a harmadik misszió, illetve annak néhány eleme: a tudástranszfer, a hallgatók összetétele és a regionális elköteleződés. Az U-Mapre épülve született meg az U-Multirank, mely az oktatás és tanulás, a kutatás és a nemzetközi orientáció dimenziói mellett megtartja a tudástranszfer és a regionális elköteleződés szempontjait is. 31 indikátoron keresztül térképezi fel az európai egyetemek teljesítményét, s lehetővé teszi a hasonló szakterületen működő és hasonló küldetést vállaló intézmények felhasználóbarát összehasonlítását (Hrubos, 2011; Hrubos, 2014).

a magyarországi felsőoktatási intézmények sokféleségének természetét tevékenységeikre fókuszálva, több szempontból, s rendszerbe foglaltan tárják fel, ám csupán azok milyenségére, nem pedig minőségére koncentrálnak. Ezáltal az intézmények jellemző csoportjait állították fel mapping eljárással és klaszterelemzéssel. Alapvetően az U-Map dimenzióit és indikátorait használták, ám csak olyan mutatókat vettek figyelembe, amelyek vagy hivatalos és teljes körű adatforrásokból származtak, vagy ellenőrizhető survey jellegű adatgyűjtési eredményekből. Továbbá a tudástranszfer és regionális elkötelezettség dimenzióban részleges adathiány miatt kevés indikátort szerepeltethettek, míg az oktatás és tanulás, illetve a hallgatók összetétele szempontjából többet, mint az U-Map. Ugyanakkor sajátos, kontextuális változókkal is kibővítették vizsgálódásukat, így például az intézményi honlapok szerinti vállalt küldetések vizsgálatával, ami pótolni próbálta a regionális elkötelezettség dimenzió említett adathiányát (Hrubos, 2011).

A harmadik misszió vizsgálatok az E3M projekt három vonatkozó dimenzióját vették alapul: a folyamatos tanulás megvalósulását (nem-hagyományos hallgatói csoportok felsőoktatásba való bejutása), a technológiatranszfer-innováció-oktatási-kutatási partnerséget, valamint a társadalmiszerepvállalás-szolgáltatások szempontját. Megállapították, hogy a felsőoktatási intézmények 90%-ánál megjelenik a harmadik küldetés valamilyen formája a küldetésnyilatkozatokban, s 58%-uknál ez több dimenzióban is tetten érhető. A vizsgálandó első dimenzió tekintetében 73%-uk fontosnak tartja a folyamatos tanulás támogatását, ugyanakkor ez inkább a nagyobb hallgatói létszámú, szélesebb képzési profilú főiskolákra (pl. Kecskeméti Főiskola) és a széles profilú, de nem klasszikus szakmai összetételű egyetemekre jellemző (pl. SZIE). A nem hagyományos képzési formák, azaz a képzési formák fokozott diverzifikációjának támogatása a vizsgált intézmények több mint felére jellemző (Bander, 2011).

A technológiatranszfer-innováció-oktatási-kutatási partnerség az intézményi küldetések kétharmadánál megjelenik, ám a kutatás-fejlesztés tevékenységet ennél kevesebben nevezték meg feladatként, s a dimenzió egyes elemei is eltérő mértékben hangsúlyosak az egyes intézménytípusoknál. Ez a dimenzió leginkább a szélesebb képzési profilú és nagy létszámú főiskolákra (a K+F+I és oktatási partnerség azonos hangsúlyával), a főként gazdasági és társadalomtudományi képzést nyújtó kis létszámú magánfőiskolákra (az oktatási partnerség hangsúlyával), illetve a széles profilú, de nem-klasszikus szakmai összetételű egyetemekre (a K+F+I partnerség hangsúlya), avagy a klasszikus egyetemekre (azonos hangsúly az oktatási és K+F+I partnerségen) jellemző (Bander, 2011; Horváth, 2011).

A társadalmi szerepvállalás dimenzióját tekintve amennyiben egy intézménynél megjelenik a harmadik misszió, ott jelen van a társadalmi szerepvállalás valamilyen formája is (Bander, 2011). Az E3M projekt dimenzióit tekintve a társadalmi szerepvállalás és szolgáltatások területén a felsőoktatási intézmények klaszter típusaik szerint különböző szintű régiók, azaz város, megye, régió, ország, határon túli magyarok lakta területek, illetve Közép-Kelet-Európa részeként tekintenek magukra, mely meghatározza társadalmi tevékenységeik és szolgáltatásaik hatókörét (E3M: Régiótudat). Bander az előbbi példájaként megemlíti az intézmény régiótudata által kijelölt terület kulturális és művészeti életében való aktív szerepvállalást és a hagyományőrzést (E3M: Kulturális Misszió), mely a magyarországi felsőoktatási intézmények kétharmadára jellemző. Ugyanakkor a szolgáltatások körében a képzési profilokhoz kapcsolódó tevékenységek, így például a gyógyítás és a hátrányos helyzetű csoportok rendszeres segítése (E3M: Szociális Misszió), mely 11 intézményre jellemző, továbbá a környezettudatos szemlélet terjesztése vagy a fenntartható fejlődés alapjait megteremtő gazdálkodás népszerűsítése jelenik meg (E3M: Környezetvédelem), bár ez utóbbi kettő akkor még csak kevés magyar felsőoktatási intézményre jellemző. Ezek azonban csak az intézmények külső társadalmi környezete felé irányuló tevékenységek, az E3M projekt és Bander is külön kezeli az intézmények hallgatóiknak nyújtott szolgáltatásait (Bander, 2011).

A harmadik missziós tevékenységeket mérő indikátorok problematikájával foglalkozik Kotosz, Lukovics, Molnár és Zuti is, akik a harmadik, illetve negyedik generációs egyetem regionális gazdasági hatásainak méréséről írnak (Kotosz, Lukovics, Molnár és Zuti, 2015; Kotosz, Lukovics és Zuti, 2016). Ők a harmadik küldetését az egyetemek tudás és egyéb képességeket generáló, hasznosító, alkalmazó és kiszolgáló tevékenységeiként tekintik, amelyek az egyetem falain kívülre irányulnak, s a gazdasági és társadalmi szereplőkkel való közvetlen kapcsolatokon keresztül valósulnak meg. Kiemelik, hogy tisztázni szükséges a kutatás mint második, azaz intézményi indíttatású, és harmadik, azaz külső fél által kezdeményezett küldetését, illetve hogy rendkívül nehéz különválasztani és mérhetővé tenni az egyes küldetések gazdasági hatását, mert az egyetemeknek nem állnak rendelkezésére megfelelő információs rendszerek ezek kezelésére. A harmadik missziós tevékenységek hatásának mérése pedig azért metodológiai kihívás, mert nehéz mennyiségileg meghatározni azokat. Számos nemzetközi próbálkozás is történt ez irányban, melyek különféle dimenziókban és indikátorokkal próbálták megragadni és mennyiségileg mérhetővé tenni e tevékenységek mivoltát és eredményeit, de a szerzők szerint ezen indikátorok gyakorlati haszna kérdéses, például a mérési egységek hiánya vagy összehasonlíthatatlansága miatt, vagy mert eleve nehéz elkülöníteni az egyes missziók hatásait (Kotosz és mtsai, 2015).

Ugyanerre jutott a szerzőcsoport egyik tagja, Molnár Gabriella is, aki a Szegedi Tudományegyetem saját modelljét mutatja be, ami 2011 óta gyűjtött VIR adatok alapján, öt cél és kilenc indikátor mentén méri a három küldetés hatásait. A harmadik misszió tekintetében vizsgálja a technológia transzfer, a tanácsadás, a spin-off és start-up cégek, az egyetem-ipar-kormányzat kapcsolatai, az egyetemi létesítmények kereskedelmi hasznosítása, illetve az egyetem társadalmi szerepvállalásának növelése céljával indított tevékenységeket, melyekhez számos indikátort határoz meg. Ezek részben a nemzetközi szakirodalomból, részben a szerzőtől származnak, s olyan elemei vannak, mint például a társadalmi szerepvállalást jellemző kulturális események száma, azok belső és külső látogatóinak száma, a sajtómegjelenések száma, a társadalmi felelősségvállalást támogató egyetemi események száma vagy a tudásdiszeminációs programok száma (Molnár, 2015). A szerzőcsoport végül megállapítja, hogy bár rendelkezésre állnak komplex módszertani eszközök és indikátor-rendszerek a harmadik misszió közvetlen és közvetett hatásainak mérésére, ám ezek a rövid távú hatások mérésére képesek, míg a hosszú távúak mérése, különösen az indukált, vagy katalitikus hatásoké, továbbra is megoldatlan probléma (Kotosz és mtsai, 2015).

A társadalmi innovációk mérése már a négyes spirál modell mentén működő elkötelezett egyetem fogalmához kapcsolódik. Varga Krisztina tanulmányában előbb megadja a társadalmi innováció fogalmát és jelentősenövekedésének okait, majd mérése módjáról értekezve felvázol egy saját mérési modellt. A társadalmi innováció meghatározása szerint „a közösség jól-létét növelő, a társadalomban felmerülő kihívások kezelését segítő folyamat”, amely a „társadalomban megjelenő szükségletek kielégítését eredményezi új, vagy újszerű együttműködések, struktúrák mentén” (Varga, 2017. 505.). Az Európai Unió *Horizon 2020* programja szerint olyan „új, az eddigi gyakorlattól eltérő szemlélet-, megközelítési mód, paradigma, termék, eljárási folyamat, gyakorlat, amely a társadalomban felmerülő problémák és szükségletek megoldását célozza meg, miközben új értékek, attitűdök, új társadalmi kapcsolatok, esetleg új struktúrák jönnek létre” (Nemes és Varga, 2015; Varga, 2017. 505.). A társadalmi innováció révén Varga szerint lehetőség nyílik az életminőség és az élettartam fejlesztésére, s a jóllét tényezői közé a jövedelmi viszonyokon túl a biztonságérzetet, az önbecsülést és a kapcsolati szükségleteket is beleérti. A társadalmi innováció eredménye pedig nemcsak a felmerülő szükségletek, illetve igények kielégítése lesz, hanem a társadalom cselekvőképességének fokozása is (Czakó, 2000; Varga, 2017)..

A társadalmi innováció aktualitását a technikai innovációhoz fűződő szoros kapcsolata indokolja, hiszen az előbbi egyszerre közege és kerete a technikai innováció megvalósításának, illetve a kettő egymás komplementer folyamatai. Gábor Dénest idézve Varga emlékeztet, hogy a társadalmi innováció egy „átfogó keretprogram, ami [...] az innovációk összességét ellenőrző és szabályozó ‘reform’” (Gábor, 1970, idézi Varga, 2017. 506.), majd kiemeli, hogy a periférikus területek felzárkóztatásában szerepet kell kapniuk a helyi közösség szintjén megjelenő újító ötleteknek és társadalmi innovációs tevékenységeknek is. Ezek a technikai innovációkkal együtt kezelhetik a helyi társadalmi kihívásokat, hozzájárulhatnak a gazdaság fejlődéséhez és a versenyképesség növekedéséhez. Sőt az ilyen céllal indított „új együttműködések, kapcsolódások és szervezeti formák [...] önmagukban is innovációként funkcionálhatnak” (Varga, 2017. 506.).

Azonban a társadalmi innováció helyi-regionális versenyképesség-növelő hatását mérni is szükséges. A társadalmi innováció alapvetően három megvalósítási formában jelentkezhet, amint azt az Európai Bizottság 2013-as vizsgálata megállapította: alulról szerveződő, civil szervezetek bevonásával megvalósuló újítás (mikroszint), a közösségi szükségletekre a társadalmi értékek alapján adott válaszreakció (mezoszint), valamint a társadalom megújítását, illetve átalakítását eredményező folyamat (makroszint). Varga szerint mindhárom szint mérése, a szintek közti kapcsolatok és kölcsönhatások feltárása és a keretfeltételek meghatározása is szükséges. Továbbá az innovációs folyamatokra rendszerként kell tekinteni, amit a kiindulási feltételek azonosítása, azaz a bementi tényezők, a vizsgálandó innovatív tevékenységek átalakító folyamata, azaz a transzformációk, valamint az innováció eredményei, azaz a kimeneti eredmények jellemeznek. Ezekhez indikátorokat kell rendelni, de azokat el kell különíteni az innovációt ösztönző, illetve az innovációs folyamat eredményeit mérő kategóriákba. Ismét felmerül a mutatók definiálásának és mérhetőségének kérdése, valamint a lehetséges indikátorok nagy száma. Utóbbi változócsoportokba sorolással, illetve faktoranalízis nyomán való redukálással javasolja megoldani. Az előbbire nézve pedig felhívja a figyelmet az „újdonosság, a társadalmi igény, a társadalom fejlsztése, a szektorsemlegesség és a megjelenés szintének” szempontjaira, melyek meg kell hogy határozzák a mutatók azonosítását. Továbbá figyelni kell a rövid és hosszú távú hatásokra, a kiugró adatok kezelésének szükségességére, a multikollinearitás szűrésére és a „több jobb” feltevés helyességére (Varga, 2017. 512.).

Míndezek alapján Varga megállapítja, hogy egy olyan „integrált modellre van szükség, amely képes komplex módon vizsgálni az adottságokat (keretfeltételeket), a szervezeti tevékenységeket és az eredményeket”, továbbá magyarázatot tud adni az összefüggésekre, az interakciók kölcsönhatásaira, a három szint közti kölcsönös függőségekre és összefüggésekre (Varga, 2017. 513.). Végül az Európai Bizottság TEPSIE-*Growing Social Innovation* projektjének ajánlásában megjelenő modellt javasolja alkalmazásra, amely bár a makroszintű mérésekre irányul, de adoptálható a mezo- és mikroszintekre is szervezeti szintű esettanulmányok készítésével és elemzésével, illetve a településszintű kezdeményezések vizsgálata révén.

A mérés három elemzési területe az innovációt stimuláló keretfeltételek, az innovációt végrehajtó „vállalkozók” motivációi, azok tevékenysége, valamint a konkrét területi eredmények és hatások. A vállalkozói tevékenység az innovátor, a civil társadalom, illetve az egyéb, informális csoportok vagy egyének tevékenysége; az innovációs folyamat lineárisan valósul meg a javaslatok megfogalmazása, a minta létrehozása és az innováció megvalósítása nyomán. A modell az innovációs folyamatot nyílt rendszerben lezajlónak látja, azaz a keretfeltételek nem befolyásolhatók közvetlenül, ám szabályozó szereppel bírnak a folyamatra (pl. politikai, erőforrás-alapú, társadalmi és intézményi tényezők). Az eredmények, mind a szervezeti, mind a társadalmi szintűek, a társadalmi újítás színterei, és kifejezik a keretfeltételek, a vállalkozói tevékenység és a kiinduló motivációk kölcsönhatásainak befolyását. A folyamat elemzése során pedig különösen

fontos a visszacsatolási hurkok feltárása, hiszen az innovációs folyamat eredménye megnöveli a cselekvőképességet, s újabb innovációkat generálhat (Varga, 2017).

Összegzés

Tanulmányomban a doktori kutatási témámhoz legközvetlenebbül kapcsolódó felsőoktatás-kutatási fogalmak és jelenségek összefoglaló bemutatására vállalkoztam az általam eddig megismert hazai szakirodalom alapján. A magyarországi vidéki egyetemek helyi-regionális közösségi elköteleződése jegyében indított harmadik missziós tevékenysége a gazdasági és társadalmi partnereik és az érdekhordozók felé sokféle tudástranszfer-és tudásdiffúziós tevékenységben nyilvánul meg. Kutatásomban ezek céljait, megvalósításuk módját, eredményeit és nehézségeit, valamint az érdekhordozókra kiváltott hatásait kívánom megvizsgálni néhány kiválasztott intézmény és intézményi cél, különösen a hallgatói létszámnövelés tekintetében.

Ehhez bemutattam a harmadik misszió fogalmát, stratégiai fontosságúvá válásának okait és változatos céljait, a működési keretét nyújtó négyes és ötös spirál modelljeit, valamint a felsőoktatási intézmények közelmúltban elindult szerepbővülése nyomán kialakult vállalkozói egyetem és elkötelezett egyetem koncepcióját. A társadalmi beágyazódás fontosságának növekedése kapcsán ismertettem az egyetemi társadalmi felelősségvállalás fogalmát és megvalósításának lehetőségeit a három küldetésen keresztül, ami rávilágított arra, hogy a társadalmi elköteleződés és szerepvállalás a harmadik misszió belül, de afelett is értelmezendő. Hogy gyakorlati megvalósulását példákkal is illusztráljam, a szakirodalom nyomán röviden bemutattam néhány magyarországi egyetem harmadik missziós, illetve egyetemi társadalmi felelősségvállalás szellemében a közelmúltban végzett tevékenységét, azok eredményeit, korlátait és továbbfejlesztésének lehetőségeit.

Mindezek arra mutatnak, hogy az egyetemek társadalmi elköteleződése egyre hangsúlyosabb stratégiai dokumentumaikban,

A mérés három elemzési területe az innovációt stimuláló keretfeltételek, az innovációt végrehajtó „vállalkozók” motívációi, azok tevékenysége, valamint a konkrét területi eredmények és hatások. A vállalkozói tevékenység az innovátor, a civil társadalom, illetve az egyéb, informális csoportok vagy egyének tevékenysége; az innovációs folyamat lineárisan valósul meg a javaslatok megfogalmazása, a minta létrehozása és az innováció megvalósítása nyomán. A modell az innovációs folyamatot nyílt rendszerben lezajlónak látja, azaz a keretfeltételek nem befolyásolhatók közvetlenül, ám szabályozó szereppel bírnak a folyamatra (pl. politikai, erőforrás-alapú, társadalmi és intézményi tényezők). Az eredmények, mind a szervezeti, mind a társadalmi szintűek, a társadalmi újítás színterei, és kifejezik a keretfeltételek, a vállalkozói tevékenység és a kiinduló motívációk kölcsönhatásainak befolyását. A folyamat elemzése során pedig különösen fontos a visszacsatolási hurkok feltárása, hiszen az innovációs folyamat eredménye megnöveli a cselekvőképességet, s újabb innovációkat generálhat (Varga, 2017).

és rendkívül színes, valamint bővülő körű tevékenységekben realizálódik. Ezek szükséges alapja a helyi és térségi civil, gazdasági és politikai szereplőkkel való hatékony és folyamatos együttműködés, s célközönsége lehet mind az egyetem falain kívüli helyi-térségi közösség, mind a falakon belüli hallgatóik. Eredményeik megnyilvánulhatnak a régió gazdaságfejlődésében, társadalmi kihívásainak kezelésében, a kulturális, sport- és tudományos élet felpezsdülésében, végeredményben a térség versenyképességének növekedésében. Minden ilyen jellegű egyetemi kezdeményezés és fenntartott tevékenység növeli az egyetemek súlyát régiójukban, s erősíti az intézmény identitását a választott regionális szinten (város, kistérség, régió, ország, EFT).

A harmadik missziós és társadalmi felelősségvállalás jegyében végzett egyetemi tevékenységek viszont stratégiai keretbe foglalást, minden szervezeti egységre kiterjedő érvényességet és intézményesítést igényelnek, amely során a helyi és térségi partnerekkel való együttműködés folyamatosná válik és megerősödik az egyéni, a csoport és az intézményközi szinten is. A finanszírozási és emberierőforrás-feltételek biztosításán, valamint a folyamatos és megfelelő kommunikáció igényén túl a harmadik missziós tevékenységek sikerességéhez szükséges azok mérése is. Ez azonban számos nehézséget felvet, mint például az egyes missziók gazdasági és társadalmi hatásainak elkülönítése, a megfelelő indikátorok megállapítása, operacionalizálása és összehasonlíthatósága, vagy a hosszú távú, katalitikus hatások kimutatása. Mégis születtek már európai szintű és hazai megoldási modellek is, amelyek részletes megismerése és adaptálása kiindulópontot jelenthet saját kutatásom számára is.

Ugyanakkor a szakirodalom tanulmányozása során felmerült a kutatási téma néhány további releváns aspektusa, amit a jövőben szükségesnek tartok részletesen megismerni. Ilyenek az egyetemek sokféle és egymással összefüggő regionális hatásai, a hálózatos kapcsolatok elméletei, a tanuló régió és a civil kutatás koncepciói, valamint a hallgatók aktív bevonása az egyetemek társadalmi szerepvállalásához kapcsolódó tevékenységekbe.

Mindezek arra mutatnak, hogy az egyetemek társadalmi elköteleződése egyre hangsúlyosabb stratégiai dokumentumaikban, és rendkívül színes, valamint bővülő körű tevékenységekben realizálódik. Ezek szükséges alapja a helyi és térségi civil, gazdasági és politikai szereplőkkel való hatékony és folyamatos együttműködés, s célközönsége lehet mind az egyetem falain kívüli helyi-térségi közösség, mind a falakon belüli hallgatóik. Eredményeik megnyilvánulhatnak a régió gazdaságfejlődésében, társadalmi kihívásainak kezelésében, a kulturális, sport- és tudományos élet felpezsdülésében, végeredményben a térség versenyképességének növekedésében. Minden ilyen jellegű egyetemi kezdeményezés és fenntartott tevékenység növeli az egyetemek súlyát régiójukban, s erősíti az intézmény identitását a választott regionális szinten (város, kistérség, régió, ország, EFT).

Irodalom

- Bander Katalin (2011). Vállalt küldetések az intézményi honlapok alapján. In Hrubos Ildikó (szerk.), *NFKK Füzetek 8. Műhelytanulmányok: A felsőoktatási intézmények főbb típusai tevékenységük és vállalt missziójuk szerint. Nemzetközi piacorientáció, korszerű intézményi menedzsment*. 58–88. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar NFKK, Aula Kiadó Kft.
- Barakonyi Károly (2009). Bologna felülnézetben. In Barakonyi Károly (szerk.), „*Bologna Hungaricum*”. *Diagnózis és terápia*. 18–92. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J. (2012). *Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovation Systems. Twenty-first-Century Democracy, Innovation and Entrepreneurship for Development*. SpringerBriefs in Business. New York: Springer-Verlag. DOI: [10.1007/978-1-4614-2062-0](https://doi.org/10.1007/978-1-4614-2062-0)
- Carayannis, E. G., Grigoroudis, E., Campbell, D. F.J., Meissner, D. & Stamati, D. (2018). The ecosystem as helix: an exploratory theory-building study of regional co-opetitive entrepreneurial ecosystems as Quadruple/Quintuple Helix Innovation Models. *R&D Management*, 48(1), 48–162. DOI: [10.1111/rdm.12300](https://doi.org/10.1111/rdm.12300)
- Carrión, A., Garcia-Gutiérrez V.R., Bas M.C & Carot J.M. (2012). *A new methodology for measuring third mission activities of universities*. https://www.researchgate.net/publication/293632889_A_NEW_METHODODOLOGY_FOR_MEASURING_THIRD_MISSION_ACTIVITIES_OF_UNIVERSITIES Utolsó letöltés: 2018. december 16.
- Chatterton, P. & Goddard, J. (2000). The Response of Higher Education Institutions to Regional Needs. *European Journal of Education*, 35(4), 475–496. DOI: [10.1111/1467-3435.00041](https://doi.org/10.1111/1467-3435.00041)
- Czakó Erzsébet (2000). *Versenyképesség iparágak szintjén-a globalizáció tükrében*. PhD disszertáció. Budapest: BKÁE Vállalatgazdaságtan Tanszék.
- E3M: European indicators and ranking methodology for university third mission. http://www.prepare-net.com/sites/default/files/european_indicators_and_ranking_methodology_for_university_third_mission.pdf Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- Gál Zoltán (2016). Egyetem és város. *Educatio*, 25(2) 220–233.
- Gibb, A. A. (2013). *Developing the Entrepreneurial University of the Future. Key Challenges, Opportunities and Responses*. Paris: OECD.
- Halász Gábor (2013). A felsőoktatás globális trendjei és szakpolitikai válaszok az OECD országokban és az Európai Unióban. In Hrubos Ildikó, Luda Szilvia és Török Imre (szerk.), *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 3*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem. 34–44. <http://docplayer.hu/1366722-Intezmenyi-menedzsment-a-felsooktatásban-3-szerkesztette-hrubos-ildiko-luda-szilvia-torok-imre.html> Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- Halász Gábor (2018). Új vonások az Európai Unió és az OECD felsőoktatással kapcsolatos stratégiájában. In Kováts Gergely és Temesi József (szerk.), *A magyar felsőoktatás egy évtizede 2008-2017*. NFKK Kötetek 2. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja. 25–38. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3302/1/MF_2008-2017.pdf Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- HEInnovate. <https://heinnovate.eu/en/about> Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- Holland, B. A. (2001). Toward a definition and characterization of the engaged university. *Metropolitan Universities*, 2(3), 20–29.
- Horváth Ákos (2011). Kísérlet az európai mapping rendszer hazai alkalmazására. A klaszterelemzés eredményei. In Hrubos Ildikó (szerk.), *Műhelytanulmányok. A felsőoktatási intézmények főbb típusai tevékenységük és vállalt missziójuk szerint. Nemzetközi piacorientáció, korszerű intézményi menedzsment*. NFKK Füzetek 8. Budapest: BCE KK NFKK, Aula Kiadó Kft. 31–55.
- Hrubos Ildikó (2004). Gazdálkodó egyetem, szolgáltató egyetem, vállalkozói egyetem. In Hrubos Ildikó (szerk.), *A gazdálkodó egyetem*. Budapest: Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Könyvkiadó. 14–33.
- Hrubos Ildikó (2011). Intézményi sokféleség a felsőoktatásban. In Hrubos Ildikó (szerk.), *Műhelytanulmányok. A felsőoktatási intézmények főbb típusai tevékenységük és vállalt missziójuk szerint. Nemzetközi piacorientáció, korszerű intézményi menedzsment*. NFKK Füzetek 8. Budapest: BCE KK NFKK, Aula Kiadó Kft. 9–30.
- Hrubos Ildikó (szerk., 2012). *Elefántcsonttoronyból világítótorony. A felsőoktatási intézmények misszióinak átalakulása, bővülése*. Budapest: Aula Kiadó Kft.
- Hrubos Ildikó (2013). A felsőoktatási intézmények misszióinak átalakulása, bővülése. In Hrubos Ildikó, Luda Szilvia és Török Imre (szerk.), *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 3*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem. 34–44. <http://docplayer.hu/1366722-Intezmenyi-menedzsment-a-felsooktatásban-3-szerkesztette-hrubos-ildiko-luda-szilvia-torok-imre.html> Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- Hrubos Ildikó (2014). Globális trendek, új kihívások a felsőoktatásban. In Mészáros Attila (szerk.), *A felsőoktatás tudományos, módszertani és munkaerőpiaci kihívásai a XXI. században*. Győr: SZIE. 272–276.

- Hrubos Ildikó (2018). Új megfontolások az egyetem társadalmi szerepvállalásának értelmezéséhez. In Tóth Dorina Anna (szerk.), *Az oktatás gazda(g)sága. Tanulmányok Polónyi István tiszteletére*. Oktatáskutatók Könyvtára 5. Debrecen: CHERD-H. 49–57.
- Jorge, M. L. & Peña, F. J. A. (2017). Analysing the literature on university social responsibility: A review of selected higher education journals. *Higher Education Quarterly*, 71(4), 302–319. DOI: [10.1111/hequ.12122](https://doi.org/10.1111/hequ.12122)
- Kálmán Anikó (2013). Az Európa 2020 stratégia: az életen át tartó tanulás és a tudásháromszög megvalósítása az egyetemeken. In Benedek András, Tóth Péter, Kozma Tamás és Perjés István (szerk.), *Új kutatások a Neveléstudományban. A munka és a nevelés világa a tudományban*. Budapest: MTA Pedagógiai Bizottság, ELTE Eötvös Kiadó. 173–191.
- Kerekes Sándor (2013). Az egyetemek társadalmi felelősségvállalása, feladatok és lehetőségek. In Hrubos Ildikó, Luda Szilvia és Török Imre (szerk.), *Intézményi menedzsment a felsőoktatásban 3*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem. 126–144. <http://docplayer.hu/1366722-Intezmenyi-menedzsment-a-felsooktatásban-3-szerkesztette-hrubos-ildiko-luda-szilvia-torok-imre.html> Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- Kotosz, B., Lukovics, M., Molnár, G., & Zuti, B. (2015). How to Measure the Local Economic Impact of Universities? *Regional Statistics*, 5(2), 3–19. DOI: [10.15196/rs05201](https://doi.org/10.15196/rs05201)
- Kotosz Balázs, Lukovics Miklós, Zuti Bence és Molnár Gabriella (2016). Egyetemi funkciók és helyi gazdasági hatások: módszertani problémák és lehetséges megoldások. In Lengyel Imre és Nagy Benedek (szerk.), *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosítása*. Szeged: JATEPress. 185–203.
- Leydesdorff, L. (2013). The Triple Helix of University-Industry-Government Relations. In Carayannis, E. G. & Campbell, D. F. J. (szerk.), *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship*. New York, NY: Springer. 1844–1851. <https://www.leydesdorff.net/th12/th12.pdf> DOI: [10.1007/978-1-4614-3858-8](https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3858-8) Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- Lux, G. (2010). From Industrial Periphery to Culture Capital? Restructuring and Institution Building in Pécs. In Suchacek, J. & Petersen, J. (Eds). *Developments in Minor Cities: Institutions Matter*. Ostrava: Technical University Press. 103–119.
- Molnár Gabriella (2015). *Egyetemek gazdaságfejlesztési hatásainak számszerűsítése: a harmadik misszió mérési lehetőségei*. Szakdolgozat, Szegedi Tudományegyetem, Szeged.
- Nemes Gusztáv és Varga Ágnes (2015). Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben-sikerek, problémák, dilemmák, 2015. In Veresné Simon Mariann (szerk.), *„Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia kiadvány*. https://www.researchgate.net/publication/283507926_TARSADALMI_INNOVACIO_ES_TARSADALMI_TANULAS_A_VIDEKFEJLESZTESBEN_-_SIKEREK_PROBLEMAK_DILEMMAK Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- OECD/EU (2017). *Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in Hungary*. OECD Skills Studies. Paris: OECD Publishing. DOI: [10.1787/9789264273344-en](https://doi.org/10.1787/9789264273344-en)
- Pálné Kovács Ilona (2009). Régiók és fejlesztési koalíciók. *Politikatudományi Szemle*, 18(4), 37–60.
- Polónyi István (2010, szerk.). *Az akadémiai szféra és az innováció. A hazai felsőoktatás és a gazdasági fejlődés*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Rechnitzer, J. & Reisinger, A. (2015). University-city-economy: characteristics of the „Győr model”. In Surdej, A. & Kędzierski M. (szerk.), *Economic Challenges for Higher Education in Central and Eastern Europe*. Torun: Wydawnictwo Adam Marszałek. 118–141.
- Reisinger Adrienn és Dános Zsolt (2015). Egyetemi felelősségvállalás három magyar egyetem esetében. *Tér-gazdaság-ember: a Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Karának tudományos folyóirata*, 3(3), 117–133.
- Vallaes, F. (2014). University Social Responsibility: A Mature and Responsible Definition. *Higher Education in the World 5*. Letöltve innen: https://www.researchgate.net/publication/265501803_University_Social_Responsibility_a_mature_and_responsible_definition DOI: [10.13140/2.1.2121.1523](https://doi.org/10.13140/2.1.2121.1523)
- Varga Attila (2004). Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Közgazdasági Szemle*, 51(3), 259–275.
- Varga Krisztina (2017). Társadalmi innováció mérési lehetőségei. In dr. Keresztes Gábor (szerk.), *Tavaszi Szél 2017 Tanulmánykötet*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége. 504–517. http://www.dosz.hu/dokumentumfile/TSZ_Kotet_II_2017.pdf Utolsó letöltés: 2019. 09. 28.
- Vas Zsófia (2012). Tudásalapú gazdaság és társadalom kiterjedése: A Triple Helix továbbgondolása a Quadruple és Quintuple Helix. In Rechnitzer János és Rác Szilárd (szerk.), *Dialogus a regionális tudományról*. Győr: SZIE. 198–207.

Absztrakt

Tanulmányomban a doktori kutatási témához legközvetlenebbül kapcsolódó felsőoktatás-kutatási fogalmak és jelenségek összefoglaló bemutatására vállalkozok az általam eddig megismert hazai szakirodalom alapján. Ebben a magyarországi vidéki egyetemek helyi-regionális közösségi elköteleződése jegyében indított harmadik missziós tevékenységeinek céljait, megvalósításuk módját, eredményeit és nehézségeit, valamint az érdeklődőkre kiváltott hatásait kívánom majd megvizsgálni néhány kiválasztott intézmény és cél, különösen a hallgatói létszámnövelés tekintetében. Ezért tanulmányomban ismertetem a harmadik misszió fogalmát, stratégiai fontosságúvá válásának okait és változatos céljait, a működési keretét nyújtó négyes és ötös spirál modelljeit, valamint a vállalkozói egyetem és az elkötelezett egyetem koncepcióját. A társadalmi beágyazódás fontosságának növekedése kapcsán körbejáróm az egyetemi társadalmi felelősségvállalás fogalmát és megvalósításának lehetőségeit a három küldetésen keresztül, ami rávilágít arra, hogy a társadalmi elköteleződés és szerepvállalás a harmadik misszióon belül, de felett is értelmezendő. Majd a gyakorlati megvalósulást példákkal is illusztrálom, röviden bemutatva néhány magyarországi egyetem harmadik missziós, illetve egyetemi társadalmi felelősségvállalás szellemében a közelmúltban végzett tevékenységét. Végül a harmadik misszió és a társadalmi innováció mérési lehetőségeit ismertetem a hazai szakirodalom eredményei alapján, majd felvetem a téma kutatásának nehézségeit és lehetséges további irányait. Mindez azt mutatja, hogy az egyetemek társadalmi elköteleződése stratégiaileg egyre hangsúlyosabb, és egyre bővülő körű tevékenységekben realizálódik célközönségei, a helyi-regionális társadalom, illetve hallgatóik irányába. Szükséges alapjai viszont intézményesülésük, fenntarthatóságuk biztosítása, az érintettekkel való hatékony és folyamatos együttműködés, valamint az eredmények mérése. Hatásai megnyilvánulhatnak a régió gazdaságfejlődésében, társadalmi kihívásainak kezelésében, a kulturális, sport- és tudományos élet felpezsdülésében, valamint az egyetemek regionális jellegének erősödésében és felsőoktatás-piaci súlyuk növekedésében.